

Speciallärare inom småbarnspedagogik

VARHAISKASVATUKSEN OPETTAJIEN LIITTO
SMÅBARNSPEDAGOGIKENS LÄRARFÖRBUND

Speciallärare inom småbarnspedagogik

Päivi Pihlaja

Docent, universitetslektor, PeD

och SLF:s utbildningspolitiska arbetsgrupp:

Johanna Karlsson

Jaana Lahdenperä-Laine

Tarja Mankinen

Anitta Pakanen

Ritva-Liisa Pihlainen

Salla Sutinen

Thea Venho

Utgivare: Småbarnspedagogikens lärarförbund SLF
Ombrytning: Print Line Helsinki Oy, 9/2022

Innehåll

Till läsaren	5
Specialundervisningen och stöd för barnet inom småbarnspedagogiken	6
Specialläraren som en del av en högklassig småbarnspedagogik	8
Speciallärarens kunskapsområden	10
Speciallärarens olika arbetsuppgifter	11
Speciallärare i barngrupp	11
Speciallärare på daghem eller för flera daghem gemensamt	12
Rådgivande och handledande speciallärare	12
Speciallärare som sakkunnig för anordnare av småbarnspedagogik	13
Speciallärarens utbildning	14
Stadgar om stöd och specialundervisning inom småbarnspedagogiken	16
Referenser och övriga viktiga förordningar	18

Till läsaren

Den finländska utbildningen och småbarnspedagogiken som en del av utbildningsstigen bygger på jämlikhet och likvärdighet. Småbarnspedagogiken betonar barndomens egenvärde och att varje barn är unikt och värdefullt. Barnet har rätt till en trygg barndom inom småbarnspedagogiken och rätt till stöd för att växa, utvecklas och lära sig. Dessutom har barnet enligt förändringarna i lagen om småbarnspedagogik (16.6.2021/1183) rätt till allmänt, intensifierat och särskilt stöd. Rätten till stöd har stärkt barnets rättsskydd och skapat ett starkare lagstadgat och begreppsmässigt kontinuum från småbarnspedagogik till förskoleundervisning och grundläggande utbildning.

Denna broschyr berättar om experterna inom specialpedagogik; speciallärarna inom småbarnspedagogiken och deras arbete, utbildning och kunnande. Broschyren är utgiven av Småbarnspedagogikens lärarförbund (SLF).

Specialundervisningen och stöd för barnet inom småbarnspedagogiken

Småbarnspedagogik är en planerad och målinriktad verksamhet som tar i betraktande enskilda barns lärande, utveckling och välbefinnande i en gruppkontext.

Målet för förändringarna i lagen om småbarnspedagogik (540/2018) är att stärka barnens likvärdiga rättighet till stöd för utveckling, lärande och välmående. Stödet bör ges i rätt tid och vara tidigt, förutseende och ges enligt barnens behov. Småbarnspedagogik genomförs enligt inkluderande värderingar och principer. Till principerna som gäller alla barn hör enligt de nya grunderna för planen för småbarnspedagogik (Utbildningsstyrelsen 2022) likadana rättigheter, jämlikhet, likvärdighet, icke-diskriminering, uppskattning av mångfald samt social delaktighet och gemenskap. Implementeringen av dessa principer och värderingar är en inkluderande småbarnspedagogik och speciallärarna inom småbarnspedagogiken stöder genomförandet av den.

Inklusion handlar om en fostran och utbildning som grundar sig på jämlikhet och i vilken delaktighet möjliggörs och som alla uppmuntras till och styrs mot. Förutom detta saknas diskriminering och man analyserar och följer principerna om likvärdighet. Olikheter, funktionsvariationer och mångfald över lag är en rikedom som man månar om och gläds över. Tävlingsmentalitet har ersatts av gemenskap och främjande av gemenskap.
(Pihlaja 2021.)

Småbarnspedagogikens stöd nivåer – allmänt, intensifierat och särskilt stöd – konstrueras till en fungerande och flexibel helhet. Utgångspunkten är en gemensam småbarnspedagogik för alla barn, där varje barn har rätt att i den egna gruppen få det

allmänna individuella stödet som behövs för barnets utveckling, välmående samt lärande.

Förutsättningar för en inkluderande småbarnspedagogik är ett högklassigt pedagogiskt och specialpedagogiskt kunnande och tillvägagångssätt, omsorg om barnens välmående och att personalen förbinder sig till principerna för inkludering. Specialläraren inom småbarnspedagogik har sin roll inom alla nivåer av stöd. Specialläraren inom småbarnspedagogik medför specialpedagogisk sakkunskap till småbarnspedagogiken. Speciallärarens uppgift är att inverka på lärmiljön så att alla barn ges möjlighet att växa, utvecklas och lära sig i en gemensam omgivning. Centralt är en barnuppskattande inställning och att glädjas över varje barn samt ett konstruktivt samarbete såväl inom småbarnspedagogiken som med barnens vårdnadshavare och andra samarbetspartner inom småbarnspedagogiken.

Det är viktigt att i god tid identifiera barnens behov av stöd och arrangera det behövliga stödet och den småbarnspedagogiska miljö som barnet behöver för att främja utveckling, lärande och välmående.

Läraren inom småbarnspedagogik ser till att småbarnspedagogiken är av hög kvalitet och verkställer den tillsammans med den övriga personalen. Speciallärarna är experter på specialpedagogik och medför sitt kunnande om barnens behov av stöd som kan vara till nytta för barnen, personalen inom småbarnspedagogiken och familjerna.

Specialläraren som en del av en högklassig småbarnspedagogik

Enligt lagen om småbarnspedagogik (540/2018) har ett barn rätt att få undervisning av speciallärare inom småbarnspedagogiken och konsultation av personalen som barnets behov av stöd förutsätter.

Kommunen, samkommunen eller den privata serviceproducenten ska se till att det finns tillräckligt med sådan personal som uppfyller respektive behörighetsvillkor som avses i detta kapitel inom småbarnspedagogiken, så att syftet med småbarnspedagogiken kan uppnås och så att också stödbehoven hos barn med funktionsnedsättning och övriga barn kan tillgodoses. Kommunen ska i den utsträckning som motsvarar behovet inom småbarnspedagogiken ha tillgång till tjänster av en speciallärare i småbarnspedagogik
(Lag om småbarnspedagogik 540/2018, 25§)

Den normativa styrningen skapar riktlinjer för arrangerandet av småbarnspedagogik och för strukturerna för stödet. Dessa är minskande av barngruppernas storlek och att tillföra en speciallärare, lärare eller en barnskötare inom småbarnspedagogik i gruppen. Specialundervisning på heltid kan barnet få i en integrerad eller skild specialgrupp.

Förutom de strukturella stödåtgärderna är pedagogiska och vårdnads- och rehabiliteringsmässiga stödåtgärder centrala inom småbarnspedagogiken. Specialundervisningen för barn i förskoleåldern och för dem inom läroplikten regleras i förordningar för grundläggande utbildningen. Uppgifterna för speciallärarna inom förskoleundervisningen är i stort sett desamma som inom småbarnspedagogiken.

Småbarnspedagogikens Lärarförbund betonar en utveckling av de tjänster som speciallärare inom småbarnspedagogiken erbjuder och att föra tjänsterna närmare barnen och deras vardag. Barn bör vid behov ha möjlighet att dagligen och på heltid få specialundervisning av en speciallärare.

Enligt lagen om småbarnspedagogik (540/2018, ändringar 16.6.2021/1183) deltar specialläraren i utvärderingen av barnets stöd, stödåtgärder och genomförandet av dessa enligt behov på alla stödnivåer. Speciallärarens arbetsmängd och verksamhetsområdes storlek bör vara rimliga. Kraven som ställs på kunnandet är mångfasetterade varför behörighetskraven för en speciallärare inom småbarnspedagogik bör vara pedagogie magisterexamen.

I regeringspropositionen för ändring av lagen om småbarnspedagogik (RP 148/2021) framfördes följande aspekter rörande

specialundervisningen inom småbarnspedagogiken:

- ✓ Pedagogiska arrangemang är till exempel stöd av en speciallärare inom småbarnspedagogiken, som antingen konsulteras eller är tillgänglig periodvis.
- ✓ Det stöd som ges av en speciallärare är undervisning som ges individuellt och/eller i grupp. Stödet kan också ges i form av rådgivning till personalen i barnets grupp och/eller till barnets vårdnadshavare.
- ✓ En speciallärare inom småbarnspedagogik deltar i bedömningen av barnets behov av stöd, stödåtgärder eller genomförandet av åtgärderna efter behov, till exempel när behovet av stöd förändras.

Speciallärarens kunskapsområden

Speciallärarens uppgift inom småbarnspedagogik är att vara expert på specialpedagogik och ett flertal förväntningar och krav ställs på kunnandet. Speciallärarens arbete är både att handleda barnet i dess utveckling, lärande och växande som att stödja och handleda familjer och lärare samt övrig personal inom småbarnspedagogiken.

Det kunnande som krävs av en speciallärare inom småbarnspedagogik är bland annat:

- ✓ kännedom om barnets typiska utveckling och lärande
- ✓ utvärdering av barnets utveckling, lärande och välmående
- ✓ pedagogisk planering, genomförande och utvärdering av pedagogiken i olika lärmiljöer

- ✓ identifiering av behovet av stöd för barnets utveckling, lärande och välmående samt planering och genomförandet av stödet
- ✓ rådgivning för personalen och specialpedagogisk handledning
- ✓ samarbetet med vårdnadshavarna och handledning gällande fostran
- ✓ ett multifunktionellt och nätverkande arbetssätt
- ✓ ett arbetssätt som utgår från familjen och kännedom om tjänster som tillhandahålles för familjer
- ✓ normstyrningen (till exempel lagar och läroplaner) regelverk kring den egna organisationen samt kännedom om de pedagogiska dokument som används

Speciallärarens olika arbetsuppgifter

Mångfalden av anordnare och producenter av småbarnspedagogik och de olika verksamhetsmodellerna för småbarnspedagogik inverkar också på speciallärarens uppgiftsheter. Utgångspunkten för anordnandet av småbarnspedagogik och utformandet av uppgiftsheter bör vara att svara på barnens behov av stöd med sakkunniga, tillräckliga och ändamålsenliga stödformer.

Speciallärare fungerar bland annat som:

- ✓ speciallärare på heltid i barngrupp på daghem
- ✓ speciallärare på deltid på daghem och undervisar tillsammans med barngruppens egen lärare
- ✓ speciallärare på daghem eller för flera daghem gemensamt
- ✓ rådgivande speciallärare för kommun, samkommun eller privat anordnare av tjänster som handledare för personalen inom småbarnspedagogik i frågor som gäller stöd

- ✓ daghemsföreståndare eller pedagogiska ledare på daghem
- ✓ sakkunnig eller ledare för småbarnspedagogiken (för koordinerande, administration eller planering)
- ✓ speciallärare inom förskoleundervisningen och i skola
- ✓ speciallärare och sakkunnig bland annat på sjukhus

Speciallärare i barngrupp

Speciallärare fungerar som lärare i barngrupper inom småbarnspedagogik och förskoleundervisning. Dessa grupper är vanligtvis integrerade specialgrupper eller skilda specialgrupper, men en speciallärare kan också finnas i en vanlig barngrupp som en andra lärare. Specialläraren fungerar som ledare för sitt arbetsteam och ansvarar för den specialpedagogiska utvärderingen av barnen i gruppen och för planeringen och utvärderingen och verkställandet av verksamheten, både för barnen,

den mindre gruppen och hela gruppens del. Specialläraren ansvarar för att samarbetet med vårdnadshavarna och olika sakkunniga fungerar. Dessutom handleder specialläraren personalen i sin grupp och fungerar om möjligt som expert på och utvecklare av daghemmets pedagogiska verksamhet.

Speciallärare på daghem eller för flera daghem gemensamt

En speciallärare på daghem fungerar mångsidigt som speciallärare utan en egen barngrupp. Arbetsbilden varierar mellan olika grupper och daghem samt också enligt verksamhetsperioder enligt barnens eller personalens behov. Specialläraren fungerar som expert för och utvecklare av daghemmets specialpedagogiska verksamhet; hen konsulteras och vägleder lärare inom småbarnspedagogiken och övrig personal. Specialläraren deltar i utvärderingen av barnens stöd och planerar handledningen av barn i behov av särskilt stöd tillsammans med läraren i barnets egen grupp. Dessutom handleder hen den övriga personalen och samarbetar med familjerna.

En speciallärare på daghem kan också ge undervisning i mindre grupper, planera interventioner och fungera som stödlärare i barngrupper. Då är det fråga om specialundervisning på deltid. Att utvärdera barnens stöd och att delta i uppgörandet av barnets plan för småbarnspedagogik lyckas ifall arbetets omfång gör det möjligt.

Rådgivande och handledande speciallärare

Lärare inom småbarnspedagogik kan behöva stöd i utvärderingen av barnens behov av stöd och verkställandet av stödet som en del av småbarnspedagogiken. Då kan specialläraren fungera som rådgivare och tillsammans med läraren och övrig personal samt vårdnadshavarna klargöra situationen och fundera på lösningsalternativ. Rådgivningen kan vara av engångskaraktär eller ske flera gånger.

En speciallärare som ”styr” den småbarnspedagogiska verksamheten gör upp riktlinjer för utvecklingsarbetet och planerar längre

processer än konsultationen. Det är också möjligt med grupper för arbetshandledning gällande stöd inom flera enheter för småbarnspedagogik.

Det är alltid barngruppens egen lärare som bär ansvaret för växande och stöd för lärande i vardagen. Speciallärarens uppgift är att handleda daghemmets hela personal. En rådgivande speciallärare utreder och organiserar stödåtgärder på områdes- eller kommunnivå samt organiserar behövliga stödformer för enskilda barn, barngrupper eller barnen på daghemmet i samråd med läraren, familjerna, den övriga personalen samt med olika sakkunniga så att de blir en naturlig del av småbarnspedagogiken.

Speciallärare som sakkunnig för anordnare av småbarnspedagogik

En speciallärare kan också vara verksam inom en kommun eller ett delområde, en samkommun eller en privat anordnare av tjänster som expert inom småbarnspedagogikens specialundervisning. Specialläraren har förberedande, planerande och rådgivande

uppgifter gällande barn med behov av stöd inom ett område som består av flera småbarnspedagogiska verksamhetsenheter. Vanligast är att en sakkunnig speciallärare ansvarar för arrangerandet av stöd på daghemmet för barn under skolåldern, inom förskoleundervisningen och för barn med förlängd läroplikt. Ansvarsområdet varierar från kommun till kommun.

Arbete av det här slaget innehåller bland annat följande uppgiftshelheter:

- ✓ utredning av behovet av stöd inom området
- ✓ personalstöd, handledning och kontinuerligt lärande
- ✓ verkställande av planering och utveckling på basis av tidigare nämnda uppgifter
- ✓ administrativa uppgifter, såsom hörande i egenskap av sakkunnig och uppföljning av beslut om stöd
- ✓ deltagande i elevvårdsgruppens verksamhet inom förskoleundervisningen, koordinerande av eller deltagande i gruppen för stöd inom småbarnspedagogiken på kommunal nivå

Speciallärares utbildning

Behörighetskraven för personalen inom småbarnspedagogiken stadgas i lagen om småbarnspedagogik (540/2018). Behörighetsvillkoren för uppgifter som speciallärare i småbarnspedagogik är:

- ✓ behörighet för uppgiften som lärare i småbarnspedagogik och utöver examen genomförda studier som ger yrkesfärdigheter för uppgifter som speciallärare och om vilka bestämmelser utfärdas genom förordning av statsrådet, eller
- ✓ pedagogie magisterexamen med specialpedagogik som huvudämne (utbildning till speciallärare inom småbarnspedagogik).

Behörig att ge specialundervisning för elever inom förskoleundervisningen är den som enligt förordning om behörighetsvillkoren för personal inom undervisningsväsendet är behörig att ge förskoleundervisning och har slutfört utbildning för speciallärare som stadgats i förordningen. Av lärare som ger specialundervisning för utvecklingshämjade elever inom den grundläggande utbildningen krävs lämplig högskoleexamen och slutförda studier för speciallärare. Lärare som är behörig att ge specialundervisning inom den grundläggande utbildningen är behörig också att ge specialundervisning inom förskoleundervisningen.

(Förordning om behörighetsvillkoren för personal inom undervisningsväsendet 986/1998)

Studier vid universitet som ger yrkesmässiga färdigheter som speciallärare kan avläggas på olika sätt. Studierna kan exempelvis avläggas efter studier till lärare inom småbarnspedagogik och några år av arbetserfarenhet. En del universitet erbjuder möjlighet att avlägga speciallärarstudier inom sådana studier i småbarnspedagogik som leder till pedagogie magisterexamen. Studierna är till sitt omfång 60 studiepoäng och avläggs tillsammans med övriga som studerar till speciallärare. En stor del av studierna är gemensamma studier för alla som studerar till speciallärare. Inriktningen på barn under skolåldern och inom förskoleundervisningen sker genom att avlägga skilda kurser, auskulteringar

och uppgifter. Studierna till speciallärare innehåller bland annat grund- och ämnesstudier i ämnet specialpedagogik. Vid Jyväskylä universitet har dessutom sedan 1997 arrangerats utbildning i specialpedagogik inom småbarnspedagogiken på magisternivå.

Speciallärarutbildning får arrangeras av de universitet som har en stadgad rätt att ge undervisning i specialpedagogik också på fördjupad nivå. Dessa är universitetet i Jyväskylä, Helsingfors, Joensuu, Åbo, Uleåborg, Åbo Akademi och sedan 2022 också Lapplands universitet.

Stadgar om stöd och specialundervisning inom småbarnspedagogiken

De förväntningar som ställs på småbarnspedagogiken och specialundervisningen är höga. Speciallärarna inom småbarnspedagogik förväntas utvärdera barnens behov av stöd och identifiera svårigheter i barnens utveckling och lärande ur ett förebyggande perspektiv, reagera på barnens behov av stöd, de förväntas känna till olika metoder för intervention och specialpedagogik, stödja familjerna i fostran av barnen samt stödja och handleda den övriga personalen inom småbarnspedagogik samt också ha kännedom om den kommunala nivån.

Förutom att specialläraren inom småbarnspedagogik förutsätts ha mångsidig kunskap om framför allt specialpedagogik och de olika stödnivåerna har också kravnivån för arbets-

bilden för lärare inom småbarnspedagogik vuxit och behörighetskraven för dem är pedagogie magisterexamen. Den gällande lagstiftningen (540/2018, förändringar 16.6.2021/1183) och grunderna för planen för småbarnspedagogik (Utbildningsstyrelsen 2022) styr anordnandet av småbarnspedagogiken. Kommunerna och övriga producenter av småbarnspedagogik får fortfarande rätt självständigt bestämma om det stöd för växande, utveckling och lärande som arrangeras och den lösa regleringen leder till olika tolkningar. Utbudet och tillgängligheten av stödformer inom specialundervisningen inom småbarnspedagogik varierar inom landet, vilket gör att barnen försätts i en ojämlig situation.

Fortfarande finns det inte i tillräcklig utsträckning speciallärare som skall ge den lagstadgade småbarnspedagogiken och inte heller specialundervisning på heltid (specialgrupper) som finns endast i en del kommuner och dessutom finns det även stora skillnader inom kommunerna. Utbildningsplatserna för att bli speciallärare inom småbarnspedagogik bör ökas i universiteten och också i övrigt behövs mera forskning gällande specialpedagogiken inom småbarnspedagogiken för att den specialpedagogiska verksamheten och praxis inom småbarnspedagogiken skall kunna utvecklas.

Speciallärarna har en viktig roll som utvecklare av och experter på dels

specialpedagogiken inom småbarnspedagogik, dels olika former av stöd samt som modigt talar för barnens rättigheter. Deras sakkunskap och synvinkel bör nyttjas då beslut fattas om småbarnspedagogik och arrangemangen av stöd för barnen. Genom att förbättra lönesättningen, utveckla arbetsförhållandena och stärka expertisen hos speciallärarna kan arbetsgivarna garantera att utbildade speciallärare anställs och hålls kvar som speciallärare inom småbarnspedagogik. Vid sidan av detta bör utvärderingen och utvecklingen av lagstiftningen fortgå.

REFERENSER OCH ÖVRIGA VIKTIGA FÖRORDNINGAR

Förordning om behörighetsvillkoren för personal inom undervisningsväsendet 986/1998.

RP 148/2021 Regeringens proposition om ändring av lagen om småbarnspedagogik.

Nationalarkivets beslut 22.1.2019 om varaktig förvaring av småbarnspedagogikens handlingar och deras förvaringsform.

Barnskyddslagen 13.4.2007/417.

Lag angående specialomsorger om utvecklingsstörda 23.6.1977/519.

Lag om service och stöd på grund av handikapp 3.4.1987/380.

Utbildningsstyrelsen 2022. **Grunderna för planen för småbarnspedagogik.** Föreskrift OPH-700-2022.

Förordning om grundläggande utbildning 20.11.1998/852.

Lag om grundläggande utbildning 628/1998.

Pihlaja, P. 2021. **Inklusio – mahdolltomia ajatuksia ja mahdollisuuksien tarkastelua.**

<https://tutkittuavarhaiskasvatuksesta.com/2021/11/05/inkluisio-mahdolltomia-ajatuksia-ja-mahdollisuuksien-tarkastelua/> (läst 14.5.2022).

Social- och hälsovårdsministeriet 2001. **Pihlaja, P.** Johdanto teoksessa

Pihlaja, P. & Kontu, E. Työkaluja päivähoidon erityiskasvatukseen.

Statsrådets förordning om riksomfattande mål för utbildningen enligt lagen om grundläggande utbildning och om timfördelning i förskoleundervisningen (1435/2001).

Statsrådets förordning om småbarnspedagogik 753/2018.

Lag om småbarnspedagogik 540/2018.

Ändringar i lag om småbarnspedagogik 16.6.2021/1183.

VARHAISKASVATUKSEN OPETTAJIEN LIITTO
SMÅBARNSPEDAGOGIKENS LÄRARFÖRBUND